

ÖNYÉM A NAGYVILÁG

EGY HÓNAP KRÓNIKÁJA

Augusztus hó

Augusztus hosszú várakozás után meghozta a drámai feleletet az egymást követő nemzetközi válságok és háborús izgalmak éveken át tartó idegfeszültsége után: a békés kibontakozás meghiúsulása után újabb európai, ha egyelőre nem is a világháború kitörése elkerülhetetlenné vált. A hónap első kétharmada még viszonylagos nyugalomban telt el, bár már akkor is sok jel mutatta, hogy az ellentétek békés kiegyenlítése legalább is kockázatosná vált és hogy az 1939. év „végzetes nyara” nem fog elmúlni újabb vérontás felidézése nélkül. Mikor azután augusztus 21-én a késő éjszakai órákban Berlinből szétrepent a hír, hogy a Harmadik Németbirodalom és a Szovjet-Unió meg nem támadási szerződést kötnek egymással és hogy Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter már másnap repülőgépre ül, hogy a kész szerződést Moszkvában aláírja, egyszerre világossá lett, hogy a világtörténelem újabb véres tragédiája elérkezett a végkifejléshez.

A hónap első napjaiban a brit parlament alsóháza még a brit tengerészeti és légi haderő magasrangú tisztjeiből összeállított katonai bizottságnak Moszkvába való küldéséről tárgyalt. A képviselőknél a szovjet kormány akkor még érthetetlennek látszó halogató politikája miatt nyilvánvaló nyugtalanság vett erőt. Birmingham egyik kerületének konzervatív párti képviselője — Chamberlain miniszterelnök maga is birminghami —, Cassland, felszólalását ezzel a mondattal kezdte az alsóház 2-án tartott ülésén: „Egy hónap múlva talán harcolni fogunk és meghalunk...” Szavai majdnem pontosan beteljesedtek, mert a Németbirodalom és két nyugati ellenfele, Nagybritannia és Franciaország között a hadiállapot szeptember 3-án következett be.

Az első komoly nyugtalanságra okot adó körülmény Danzig szabad város nemzeti szocialista körzetvezetőjének, a bajor származású, de magát állandóan danziginak emlegető Forsternek a londoni „Daily Express”-ben megjelent nyilatkozata volt. Forster ebben a nyilatkozatban kijelentette, hogy Németország nem akar többet, mint régi, háború előtti határainak helyreállítását és biztosítékot arra, hogy keleti határain ne legyenek elleneséges szomszédai. Forster a továbbiakban kijelentette, hogy ha Anglia megváltoztatja a lengyelekkel szemben újabban folytatott politikáját — Anglia támogatása „nyakasakká” teszi a lengyeleket, mondta Forster —, a háborút el lehet kerülni, mert Németországnak kelet felé nincsenek területi, csak gazdasági terjeszkedési szándékai. Forster nyilatkozata azonban éppen a német területi kívánságok nyílt hangoztatása miatt vált veszélyessé és lett a három-négy héttel később kitört háború egyik közvetlen előidéző oka. Nyilvánvalóvá lett ugyanis, hogy Németország most már nemcsak Danzig-

nak a birodalomba való visszatérését kívánja, hanem a „Folyosó“, sőt vele együtt más jelentős, azelőtt Németországhoz tartozó, bár túlnyomó többségben lengyel lakosságú területek visszacsatolását is, Lengyelország nyugati és déli határai mentén.

Az európai sajtóban akkor az a vélemény alakult ki, hogy a lengyel—német ellentétben bekövetkezett válság az augusztus 27-e és szeptember 3-a közötti héten fog döntésre érni. Augusztus 27-én lett volna Hindenburg sírjánál a nagy tannenbergi emlékűnnep, amikor Németország az orosz csapatok felett 25 évvel ezelőtt aratott nagy győzelmének emlékeztét akarta megünnepelni és az ünnepségen Hitler tartott volna beszédet. Szeptember 3-ától kezdve pedig a nemzeti szocialista pártnak évenként szokásos őszi pártnapjait tartották volna meg Nürnbergben, de a német—orosz szerződés megkötése következtében gyorsan megváltozott helyzetre való tekintettel nem került sor sem a tannenbergi ünnepre, sem a pártnapokra.

Nagy jelentősége volt a hónap közepe táján azoknak a tárgyalásoknak, amelyeket Ribbentrop német külügyminiszter Csáky István magyar és Ciano olasz külügyminiszterrel folytatott. Csáky István két ízben is meglátogatta a német külügyminisztert Salzburgban; a két látogatás közben Rómában is járt. Ciano grófot Hitler is fogadta a Berchtesgaden melletti Berghofban. A külföldi sajtó szerint Csáky István is járt Hitlernél, ezt azonban mind német, mind olasz részről megcáfolták. Olyan hírek is terjedtek el a külföldi sajtóban, mintha a német kormány a magyar kormánytól katonai szövetség megkötését kívánta volna. Ezekkel az ellenőrizhetetlen és felelőtlen híresztelésekkel szemben Csáky István külügyminiszter külföldi útjáról hazatérve határozottan kijelentette, hogy „sem Németországban, sem Olaszországban senki nem követelt vagy kívánt vagy kért semmit sem a magyar kormánytól, sem annak külügyminiszterétől“.

Ribbentrop és Ciano tanácskozásairól hivatalos jelentést nem adtak ki és azok tárgyaról még a legjobban értesült nemzetközi sajtó is legfeljebb találgatásokra volt utalva. Így nem tűnt ki utólag sem, hogy Ribbentrop ezeken a megbeszéléseken közölte-e Cianoval a Moszkvával folytatott és ebben az időben már bizonyosan a befejezéshez közeledő vagy talán már be is fejezett tanácskozásokat, vagy pedig a német birodalmi kormány éppen olyan meglepetésnek szánta Róma számára is a német—orosz szerződés megkötését, mint másfél, illetve fél évvel előbb Ausztria bekebelezését és Cseh-Morvaország katonai megszállását.

Ugyanezekben a napokban, közvetlen Ciano salzburgi megbeszélései után és néhány nappal a Moszkvával történt német megegyezés híre előtt, terjedtek el hírek a nemzetközi sajtóban Mussolini béketervéről. Mussolini közvetlen tárgyalásokat akart létrehozni a közvetlenül érdekelt négy, később Oroszország bevonásával, öt nagyhatalom között, olyan szándékkal, hogy a tárgyalásokba bevonták volna később Lengyelországot is. Nagyon vigyázott az olasz miniszterelnök arra, hogy terve a nyugati hatalmakkal igen rossz emlékeztű és gyűlöletes müncheni megegyezés megismétlésének ne tűnjék fel. A német—orosz szerződés azonban nagyon megnehezítette, sőt majdnem kilátástalanná tette az olasz egyeztetési kísérleteket. Mussolini, az egész világ csodálatát kivívó kitartással, az utolsó percig sem adta fel a reményt, hogy erőfeszítései sikerrel járnak. Már folytak az ellenségeskedések a lengyel—német határon és XII. Pius pápával egyetértésben az olasz diplomácia még mindig küzdött a béke fenntartásáért.

Az augusztus 23-án Moszkvában aláírt német—orosz megnemtámadási egyezmény a legutóbbi évek diplomáciai eseményei között minden másnál nagyobb meglepetés volt. A brit és a francia kormányt az orosz kormány lépése teljesen váratlanul és készületlenül érte. A brit katonai bizottság még ott volt Moszkvában, mikor Ribbentrop repülőgépe megérkezett és csak napok múlva tért haza Svédországon át. Maga a szerződés nem tartalmaz többet, mint azok a megnemtámadási szerződések, amelyeket a szovjet más államokkal, többek között Lengyelországgal is kötött; ez a lengyelekkel kötött szovjet-orosz megnemtámadási szerződés különben a német—lengyel ellenségeskedések megindulásakor még fennállt. Másrészt az a körülmény, hogy alig tíz nappal a szerződés aláírása után nagyobb szovjet—orosz katonai küldöttség érkezett repülőgépen Berlinbe, azt mutatja, hogy a német-orosz katonai együttműködésnek még további fejleményeit lehet várni.

Az események az előre megjósolt héten, augusztus 27-e és szeptember 3-a között, ha más körülmények között is, gyorsan rohantak a tragikus vég, a háború megkezdése felé. A helyzet súlyos volta először abban a levélváltásban mutatkozott meg, amely az előző hét végén Daladier francia miniszterelnök és Hitler között folyt le. Hitler a francia miniszterelnöknek adott válaszában már Danziggal együtt más, 1918 előtt német fennhatóság alatt álló területek feltétel nélküli visszaadását követelte.

Augusztus 28-tól kezdve izgalmas diplomáciai jegyzékváltás indult meg a német és a brit kormány között. Sir Neville Henderson, Nagybritannia berlini nagykövete ismételtelen repülőgépen tette meg az utat a két főváros között, hol a német, hol saját kormányának a nagy nyilvánossággal egyelőre nem közölt jegyzékével. A brit parlamentet természetesen nyomban összehívták és skóciai pihenéséből visszatért az angol fővárosba VI. György is.

Közben a komoly háborús készülődések világos jelei gyorsan követték egymást. London és Párizs a polgári lakosság kiürítésére készült. Elsősorban az iskolás gyermekeket szállították el nagy számmal. Még a hét első felében, 29-én, német katonaság szállta meg Szlovákia egész területét és a közigazgatást is német katonai hatóságok vették át. Tovább élezte ki a helyzetet, hogy Lengyelország a szlovákiai német katonai megszállást saját biztonsága veszélyeztetésének tekintette és a lengyel kormány másnap elrendelte az általános mozgósítást.

Közben megtörtént az utolsó lépés, amely esetleg még megmenthette volna a békét, de, sajnos, ez sem hozta meg a várt eredményt. A német kormány augusztus 31-én közzétett hivatalos közlés szerint 29-én 16 pontba foglalt ajánlatot tett a brit kormányhoz intézett válaszjegyzékében, azzal a megjegyzéssel, hogy 48 órán belül hajlandó a lengyel kormány teljes hatalmú megbízottját Berlinben fogadni a feltételeknek közvetlen tárgyalások útján történendő megbeszélésére. A 16 pont Danzig azonnali átadását kívánta, Gdyniát minden körülmények között lengyel birtoknak ismerte el, de a Folyosó végleges sorsát nemzetközi ellenőrzés alatt, egy év múlva tartandó népszavazással kívánta eldönteni.

Német hivatalos jelentés szerint augusztus 31-én éjszaka 12 óráig erre a közlésre a német kormány nem kapott választ. Így szeptember 1-én a kora reggeli órákban a német—lengyel határon az ellenségeskedések megkezdődtek.

Máthé Elek